

Takó Ferenc: Világvége

„Írtam egy darabot, a címe *Világvége*” – mondtam magamnak ma reggel álmosan szürcsölve kávémat a botladozó márciusi napsütésben. „Tényleg? És miről szól?” – merült fel rögtön a kérdés a szerény hallgatóságban, vagyis bennem, s minthogy alkalmasabb kérdező nem volt jelen, bátorkodtam fel is tenni magamnak. „Mit tudom én!” – válaszoltam félvállról, amolyan laza hajnali józansággal, elfelejtve, hogy egy ilyen pökhendin odavetett válasz elfogadásánál azért mégiscsak jobban ismerem magam. Gyanúm beigazolódott, a következő visszakézből érkezett: „Lári-fári, azért legalább olvastad, ugye?” „Olvastam, olvastam, ez is, az is” – sejtettem, hogy ez sem lesz elég, és valóban: „Na, ha nyugodtan meg akarod inni azt a kávé-t, válaszolj rendesen!” Hát legyen, gondoltam, „Főleg az idő járt a fejemben, mikor írtam.” „Na ugye. Persze ezzel nem mondtál sokat, végtére ez minden színdarabban ott van.” Jaj, de okos, de okos, „Igen, de mégis mindenhol másképp, vagy nem? Ez egy kísérlet az idővel. Az időnkkel. Mérjük itt, mérjük ott, egy időnk van, de ugyanakkor ezer meg ezer... Ki tudja.” „Nem is rossz gondolat valakitől, aki kávézás közben magában beszél, hm?” – vettem oda cinkos mosollyal. „Bagoly mondja verébnek.”

„És milyenek a karakterek?” – kérdeztem immár a buszon, Újpest-Városkapu felé zötyögve. „Átlagemberek egy átlagos házban. Szóval... mindenki.” A foltos műbőr kapaszkodóburkolaton mélázva ráncoltam a homlokom. „Mindenkiről szól? Na ne csináld. Ó, Shakespeare!” „Persze, jól van, nincs átlagos ház és nem léteznek átlagemberek sem. Ezek is kitalált figurák lehetetlen élethelyzetben, a valóságtól teljesen elrugaszkodott történetészövésben. Semmi nincs benne, ami emlékeztetne bármire. Így jó!” Kicsit talán eltúloztam a dolgot – általában így reagálok, ha váratlanul letöröm a saját lelkesedésem. Meg is kaptam a *magamét*. „Mit kell úgy felkapni a vizet? Semmi rosszat nem mondtam. Átlagemberek egy-egy furcsasággal. Valahol mindig kiszűrődik valami fura.” „Mint a Cohen számban?” Valahogy úgy, gondoltam. Eszembe jutottak szösszenetem szereplői, a maguk négydimenziós valójában. Félix, a bohókás író-féle – „Naná, hogy magadról mintáztad!” „Na és?” – és Ottó, a kimért, elvált üzletember. („Gyerekkorod óta képtelen vagy elszakadni ettől

FOLYTASSA, COLLEGA!

a két karaktertől, hm?” „Talán mert nem voltak teljesen készen!”) Serény, a néma gondnok, aki mozdulni sem akar, és eltörődött felesége, Olga, aki semmi mást nem akar, mint hogy az megmozduljon. És Szonja, a lányuk, akinek a gondjai megpróbálnak átverekedni a szüleién. „Meg a szomszéd lány a gangról, őt se felejtjük el! A vagány magány...” „Tudom, épp most jött volna. Hát ők, hatan várnak – valamire...”

Az Astorián zötyögtem már keresztül a 49-esen. „Nem vizitek el a Coliba?” – kérdeztem egyszerre, mintha nem tudnám, hogy már egy ideje fontolgatom a dolgot. „Biztos?” „Hát, anyu meg apu biztos megdicséri, de nézd meg, mit szólnak ők!” Igazam lehet, gondoltam. Aztán váratlanul hozzátettem: „De ennél többet ne mondj róla, mit reklámozod itt magad?” „Ezt most mért kellett mondani?!” – csattantam fel hirtelen. „Mért, te elhitted, hogy skizofrén beszélgetést folytatsz saját magaddal?” „Mért, te nem?”

Nos, azóta szóba sem állunk. Ha azonban Te, kedves Olvasó, szívesen megnéznéd a darabot, amiről köztem és köztem e rövid eszmecsere lezajlott, a +Art Társulattal szeretettel várunk 2012. március 28-án az Estikébe. „Világszám!” „Na persze, világvége!” „Azt majd meglátjuk.”

Paksa Rudolf: Méltónak lenni a nagy elődökhöz... (7.)

A báró Eötvös József Collegium alapításakor két személyt neveztek ki, akik felelősek lettek a Collegium ügyeiért: az igazgatót és a curatort. Az intézmény egyszemélyi vezetője az igazgató volt. A curator feladata pedig, hogy a Collegiumot képviselje a politika és a társadalom felé. Legfontosabb feladata a vallás- és közoktatásügyi miniszter (vkm) és az intézmény közti közvetítés volt. A régi Collegium tagjait ugyanis a vkm rendelettel nevezte ki, s erről miniszteri szignóval ellátott díszes (merített papírra nyomott) fejléces levélben értesítették a felvetteket. A felveendő hallgatók személyére az igazgató tett javaslatot. A vkm és az igazgató között a curator volt a közvetítő. Az elbocsátások (mai szóval kirúgások) esetében ugyanez történt. A curator másik fontos feladata a Collegium protokolláris eseményein (tanévnyitó, évváró, jelentős vendégek fogadása, jubileumi ünnepségek) való részvétel volt. Ezen túlmenően azonban csak ritkán jelent meg az intézményben, nem tartotta azt folyamatos ellenőrzés alatt, és „rajtaütésszerű” látogatásokat sem tett. A legritkább eset volt, amikor a Collegiummal kapcsolatos nagy nyilvánosságot kapott ügyekben vagy parlamenti vitákban jelenítette meg az intézményt a curator. Utóbbi miatt volt hasznos, ha a curator egyúttal tekintélyes, politikai súllyal rendelkező közszereplő. A curator tehát egyfajta társadalmi felelőse volt az intézménynek, aki egyúttal súlyt is adott annak.

A Collegium első curatorává az intézmény megalapítását javasoló, majd vkm-ként azt előkészítő báró Eötvös Lorándot nevezték ki.¹ Figyelemreméltó egyúttal, hogy az intézmény első igazgatójául az ő javaslatára választották Bartoniek Gézá, Eötvös egyik tanársegédét.² Ez a szereposztás jól mutatta a tudós politikus és a tanítványára bízott intézmény szoros, személyes bizalomra épülő kapcsolatát. Eötvös alakította ki azt a gyakorlatot is, hogy a curator az intézmény életében csak kevés, protokolláris szerepet vitt. Megfigyelhető, hogy

1 Eötvös szerepéhez l. Tóth Gábor: Az Eötvös József Collegium előtörténete. In *Szabadon szolgál a szellem, 1895-1995*. Szerk. Kósa László. Bp., 1995. 13-42.

2 Bartoniek igazgatóságának eseményeihez l. Kosáry Domokos: Az Eötvös Collegium történetéből. Az első évtizedek: 1895-1927. In *Tanulmányok az Eötvös Kollégium történetéből*. Szerk. Nagy József Zsigmond – Szijártó István. Bp., 1989, Eötvös Kollégium. 9-40.

az első években még jobban nyomon követte az újszülött intézmény és diákjai sorsát. Igyekezett kapcsolatait latba vetni a Collegium költségvetésének, anyagi, technikai és szakmai (pl. lektorok szerzése, könyvtárgyarapítás) feltételeinek javítására. Arra is odafigyelt, hogy a diákok szakmai előmenetele kellőképpen példás legyen, hogy ezáltal igazolják az intézmény létjogosultságát. Később azonban, miután a Collegium első generációja elhagyta az alma mater falait, már csak ritkán volt szükség arra, hogy a curator adjon súlyt az intézménynek, hiszen megtette ezt a végzett hallgatók szakmai tevékenysége. Eötvös személye már csak azért is alkalmas volt e feladatra, mert nemzetközileg elismert tudósból lett kultúrpolitikus, s 1889 és 1905 között az MTA elnöke is volt, s emellett számos külföldi tudományos társaság tagja, több külföldi magas kitüntetés birtokosa, 1913-ban pedig Nobel-díjra is jelölték.

Eötvös Loránd 1919. április 8-án bekövetkezett halála a legrosszabbkor jött a Collegiumnak. Az alig három hete kikiáltott Tanácsköztársaság ugyanis megkérdőjelezte az intézmény létét. A nemzetközi hírű Eötvös Loránd nélkül pedig a Collegium nyilvános képviselő nélkül maradt. A megszüntetésre vonatkozó terveket végül a Collegium egykori diákja, Balázs Béla (diákként még Bauer Herbert) közbenjárása akadályozta meg. Balázs tehát a proletárdiktatúra idején kvázi kurátorként működött, hivatalosan azonban nem lett curator. Tevékenységének köszönhetően az intézmény tovább működhetett Bartoniek igazgatósága alatt. Nevét azonban megváltoztatták: Lenin Kollégiumra.

A 133 napos proletárdiktatúra után a nevet változtatott intézmény hirtelen „gyanús” lett. Ennek biztos jele volt, hogy Bartoniek Géza igazgatót nyugdíjazni akarták. Az 1919-20-as zavaros időkben kétséges volt, hogy ki képviselhetné, egészen pontosan: ki védhetné meg az eredendően szakmai érdeklődésű (tehát apolitikus), oktatási rendszerében azonban kétségkívül kozmopolita intézményt. Ugyancsak gyanússá tette a Collegiumot annak nyíltan hangoztatott franciabarátsága, ami a trianoni béke születésekor ugyancsak nem számított jó pontnak. Pozitívumként esett viszont a latba, hogy a kialakuló keresztény-nemzeti kurzus szellemi megalapozásában két első generációs collegista (mindketten az 1900-ban felvett évfolyam tagjai) is részt vett: Szekfű Gyula és Szabó Dezső, akiknek Három nemzedék, illetve Az elsodort falu című kötete a kor bestsellere lett.³

Az intézmény megvédése volt az egyik cél, amiért létrejött ekkor az Eötvös Collegium Volt Tagjainak Szövetsége, mely nyíltan kiállt az intézmény és annak igazgatója, Bartoniek Géza mellett. Fellépésüknek meg is lett a következménye: az intézményt felkarolta gróf Teleki Pál miniszterelnök, aki elvállalta a curatorságot. Egyik első lépése volt, hogy megvédte Bartoniek Gézát, akit több mint egy év bizonytalanság után megerősítettek igazgatói pozíciójában.

Teleki egyébként is szívesen vett részt az ifjúsági szervezetek protokolláris vezetésében – hasonló tisztséget töltött be a magyar cserkészek élén.⁴ S ahogy Eötvös, úgy Teleki is valóban szíven viselte a Collegium ügyeit. Részt vett a protokolláris eseményeken, érdeklődött a collegisták előmenetele iránt, akiknek adott esetben ösztöndíjat is szerzett (így például Kosáry Domokosnak), és közvetített a vkm és az intézmény között. Az 1920-as évek elejének nehéz gazdasági helyzetében azt is elintézte egyszer, hogy egy vadásatról az ott lőtt nyulakat a Collegium konyhájára küldjék. A collegisták aztán egy hétig csak nyulat ettek, aminek emléke az azévi kabaréba is bekerült („nyulak éneke”). Teleki támogatása különösen akkor vált fontossá, amikor több collegista is belesodródott az 1932-es egyetemi kommunista szervezkedésbe, amelynek egyik vezetője Rajk László volt.⁵ Ez a korban főbenjáró bűnnek számított. A sajtó arról cikkezett, hogy vajon eléggé nemzeti és keresztény szellemű-e a Collegium, s méltó-e az állam által biztosított kivételezett helyzetre? A vádaskodásnak az is nyomatékot adott, hogy a Collegium felett 1919 óta ott lebegett a „vörös” gyanú. (A tények kedvéért szögezzük le: a Collegium a kor oktatási rendszerében valóban jól finanszírozott elitképző intézmény volt. Az is igaz, hogy a collegisták politikától való tartózkodásuk, illetve kritikus szellemük miatt nemigen álltak be a kurzus ifjúsági szervezeteibe, az egyetemi bajtársi egyesületekben például alig képviseltették magukat. Tagadhatatlan továbbá, hogy a collegisták és tanáraik a keresztény-nemzeti kurzus politikáját is kritikusan szemlélték, s európai látókörük is túlnyúlt a korban szokásos szemhatáron. Kommunista tűzfészek azonban nem volt Collegium, mindössze annyi történt, hogy néhány szociálisan érzékeny fiatal romantikus lelkesedésből olvasott ezt-azt és szórólapokat terjesztett.) A történetek emlékét

Ujváry Gábor – Nagy József Zsigmond. Bp., 2011, Ráció Kiadó. 14-27.

4 Telekiről részletesen l. Ablonczy Balázs: *Teleki Pál*. Bp., 2005, Osiris.

5 Erről részletesen l. Tombor András: Az 1932-es kommunista szervezkedés a Collegiumban. In *Szabadon szolgál...* 127-137.

őrzi a Gombocz Zoltán igazgatóságához kötődő anekdota, miszerint néhány collegista olyan hangosan énekelte az Internacionálét, hogy az utcán járőröző rendőrök be akartak jönni az intézménybe igazoltatni. Gombocz – hivatkozva az egyetemi autonómiára – nem engedte ezt, megígérve, hogy majd ő veszi kézbe az ügyet. (Ez volt az egyik előnye, hogy az igazgató akkor még a Collegiumban lakott, ami ekkor még egyfajta szellemi kolostorként működött.) Az anekdota szerint Gombocz felment az éneklő fiúkhoz, s felhívta azok figyelmét, hogy ha mindenképpen énekkört akarnak tartani, akkor legalább csukják be az ablakot, nehogy megfázzon a torkuk. ;-). Az anekdota kedélyességével ellentétben az 1932-es kommunista szervezkedés vádjában vétkesnek talált collegistákat a valóságban kicsapták az intézményből, illetve az egyetemről.

Teleki halála értelemszerűen megrázta a Collegium közösségét is, temetésén az intézmény testületileg képviseltette magát. Ekkor felmerült, hogy a hivatalban lévő kultuszminisztert, Hóman Bálintot kéri fel curatornak. 1941. május 3-án Szabó Miklós igazgató levélet írt Gerevich Tibornak (Hóman közeli barátjának és tekintélyes egykori collegistának), melyben tudatta, hogy Hóman a curatorság ügyében való előzetes megkeresésre igent mondott.⁶ Hómanból mégsem lett curator. Nem tudjuk, hogy konkrétan miért alakult így. Lehetséges, hogy ebben szerepet játszott a Szekfű Gyula és Hóman Bálint között kiéleződő konfliktus. Az mindenestre tény, hogy a németbarát politikát valló természetes Hómant a collegista köznyelv csak „Nyilas Pufi”-ként emlegette.

Hamarosan azonban ismét hátulütője lett annak, hogy a Collegium felett nem állt jelentős politikai súllyal rendelkező személy. 1944 májusában az imrédysta *Egyedül Vagyunk* hasábjain két cikk is kritizálta a „balfelé sodródott” Eötvös Collegiumot. Ezek egyikét Baráth Tibor, a Collegium egykori tagja írta. A vádakra Szabó Miklós igazgató válaszolt. Az 1944. októberi nyilas hatalomátvétel után Baráth lett a Szálasi-kormány Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumában az egyetemi ügyosztály vezetője. Ebbéli hatáskörében pedig leváltotta Szabó Miklós igazgatót, s helyére saját egykori collegistatársát, Kolozsváry Medzuy Bélát nevezte ki. A szovjet front közeledése miatt azonban a kormányhivatalok elhagyták a fővárost, így az új igazgató ténylegesen nem töltötte be tisztségét.⁷

⁶ Eötvös Collegium Levéltára 88. doboz, 185-ös dosszié (Curatori iratok)

⁷ Erről az időszakról l. *A háború sújtotta Eötvös Collegium. Tomasz Jenő emlékére*. Szerk. Dörnyei Sándor. Bp., 2004.

A második világháború után a szovjet támogatással létrejött Ideiglenes Kormányban Teleki Géza, az elhunyt Teleki Pál fia lett a vkm. Ő, apjához hasonlóan szimpátiával kezelte a Collegium ügyét, a curatori tisztség betöltését azonban a mérvadó collegiumi körök nem tartották időszerűnek. Ez aztán teljesen okafogyottá is vált, amikor 1946-ban Keresztury Dezső igazgató vette át Telekitől a miniszterséget.⁸ Ezután pedig az egyre inkább kommunisták uralta helyzetben fel sem merült a curatori tisztség betöltése. Kérdéses például, ha már 1945-ben az akkor moszkvai nagykövetté kinevezett Szekfűt kérik fel curatornak, akkor vajon változott volna-e bármi a Collegium történetében. Valószínűleg nem, hiszen 1948 őszén Szekfűt is felmentették, hamarosan pedig nyugdíjazták a kommunisták.

Az újjászervezett Eötvös Kollégiumban hosszú ideig nem volt kurátor. A Collegiumnak ekkoriban leginkább Kodály Zoltán mindig nyíltan vállalt collegistasága adott súlyt. Így őt – hasonlóan Balázs Bélához – afféle kvázi kurátornak tekinthetjük, aki megbízás nélkül töltötte be e szerepet. A tisztséget a rendszerváltás után hozták létre ismét, a gyökerekhez való visszatérés szimbolikus jelként. Ugyancsak szimbolikus tett volt, hogy azt haláláig Keresztury Dezső, a régi Collegium utolsó legendás igazgatója töltötte be. S bár ő abban eltért elődeitől, hogy nem volt politikus, ismertsége révén alkalmas volt a Collegiumnak a nyilvánosság felé való képviselőtétére. Kereszturyt aztán a filológus kurátorok követték. Ők vitathatatlanul jelentős szakmai tekintéllyel rendelkeztek/rendelkeznek a klasszika-filológia szűk szakmai berkeiben és a Collegium falai között. Politikai szerepet azonban ők sem vállaltak, s a szélesebb közönség szemében ismeretlenek.

⁸ Keresztury igazgatóságát dolgozza fel: *Keresztury Dezső, az Eötvös Colegium igazgatója (1945–1948)*. Szerk. Paksa Rudolf. Bp., 2004.

Barta Tamás: Interjú Papp Istvánval

Mesélj egy kicsit arról, mikor, hogyan kerültél a Collegiumba, és kik voltak ott a meghatározó tanáraid.
1997-ben kerültem be az Eötvös Collegiumba. A felvételi bizottság akkor Kósa Lászlóból, Bertényi Ivánból, Gerő Andrásból, illetve az akkor még a diákok közé tartozó Egry Gáborból állt. Négy bentlakó történészt vettek fel abban az évben. Nekem ez akkor nagyon

Papp István 1979-ben született Mezőtúron. 1997-től 2006-ig volt az Eötvös Collegium lakója, történelempolitikatudomány szakon. 2007-ben pályázott a Collegium Történész Műhelyének vezetői posztjára. Jelenleg az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának munkatársa. Részben kollégista éveiről, részben a Levéltárban folytatott munkájáról kérdeztem.

nagy eredmény volt. Középiskolás koromban, olyan '95, '96 táján hallottam először a Collegiumról, Szekfű Gyula kapcsán, és mielőtt kollégista lettem el is olvastam néhány könyvet a Collegiumról: Fodor András könyvét, Szász Imrét, stb. Így aztán jó érzés volt, hogy én is ennek a rangos, patinás intézménynek a tagja lehetek.

Ellentétben azzal a fanyalgással, nyafogással, amit sajnos tapasztaltam a '90-es évek kollégistáinál, nekem hihetetlenül

pozitív élményt jelentett Eötvös-kollégistának lenni. Talán ebben az is közrejátszott, hogy első generációs értelmiségi voltam, úgyhogy nekem a Collegium nemcsak mint diákközösség volt érdekes, hanem, mint olyan közeg, ami az értelmiségi létet a szó legpozitívabb értelmében közvetítette.

A tanárok? Abban az időben annyira még nem volt szervezett a Collegium, mint a későbbi években. Voltak „EC” kóddal ellátott órák, de ezek az egyetemen voltak, nem annyira a Collegiumban. Így kerültem például Bak Borbálához, akinek a történeti kutatás módszertana, illetve forrásismeret területén mindenképpen maradandó élményt jelentett. Így kerültem kollégista óraként Romsics Ignác négy féléven keresztül tartó nemzetiségtörténeti szemináriumára. Ez szintén nagy élmény volt. Érdekes, hogy később, már nem is bentlakó kollégistaként, hanem szeniorként alakult ki egy közelebbi kapcsolatom Kósa Lászlóval, aki annak idején felvételiztetett. Ő historiográfiai órát tartott, a két világháború közötti magyar történetírás nagyjainak, Domanovszky Sándornak, Szekfű Gyulának, Mályusz Elemérnek és társaiknak munkásságát ismertette a hall-

gatókkal. De mielőtt még kollégista lettem volna, ő akkor tartott egy Eötvös Collegium története című szemináriumot is.

Nem állom meg, hogy rá ne kérdezzek: Mi volt ez a „fanyalgás” a ’90-es évek kollégistái között, amit az előbb említettél?

Akkoriban a Collegiumban alapvetően két nagy „párt” volt. Az egyik a „klerikusok”, vagyis döntően a katolikus egyházi gimnáziumokból, bencésektől, piaristáktól jövők (általában mindig egy emeleten, sőt jellegzetesen együtt, egy-egy szobában laktak). A másik csoportnak nem volt ennyire körülhatárolható neve, mondjuk azt, „liberális” szellemiségű emberek tartoztak ide, akik általában a magyar baloldalhoz húztak, szabados viselkedésűek voltak, életmódjukban, életstílusukban elég nagy lazaságot mutattak, szemben a katolikus diákok fegyelmezettségével, szigorával. Én egyik csoporttal sem azonosultam, nem azért, mert református gimnáziumba jártam, ebben inkább a családi hagyományoknak volt szerepe. Tőlem minden magamutogató, öncélú értelmiségi magatartás távol állt, amit a „liberális” vagy magukat annak mondó kollégisták mutattak, sem az a merevség, szigorúság, túlzott fegyelmezettség nem tetszett, amit a „katolikus-klerikális” rész mutatott; ezt kicsit ridegségnek, lekezelésnek éreztem. Nekem mindkét csoportban voltak szimpatikus és nem szimpatikus arcok. Azt tapasztaltam egyébként, hogy ez a két rész egymástól függetlenül is gyakran fanyalgott a Collegiumot illetően, mondván, hogy nincs igazi közösség, nem érzik jól magukat. Lehet, hogy ebben volt valami, mert nem volt olyan értelemben szervezett diákság, mint az ezredfordulót követően. Bár kétségkívül működött a diákszínjátszó kör, illetve drámakör, voltak akkor is kiadványok, rendezvények, mégse volt az egész olyan letisztult, határozott, disztíngvált, mint a későbbi években. Én viszont nagyon örültem annak, hogy egyáltalán abból a világból, ahonnan származtam, el tudtam jönni.

De azért azt vettem észre, hogy 1999-2000 táján egyre inkább kerültek be olyan generációk, akik igazából lehetőségnek tekintették ezt a collegiumi világot, és normálisan próbáltak belőle építkezni.

Amikor a Collegiumba kerültél, volt már határozott irányvonalad mint történésznek, hogy mivel szeretnél foglalkozni, vagy hogy melyik korszak érdekel?

Annyiban igen, hogy mindenképpen „újkoros” akartam lenni. A XX. századi történelem érdekelt, ezen belül is inkább a magyar, mint az egyetemes. De ekkor még nem volt annyira kiforrott irányvonal, és olyan tanáregyéniesség sem, akihez csatlakozhattam volna. Elein-

te leginkább az '56-os forradalom érdekelt, aztán a Kádár-korszak. Majd általában a magyar kommunista mozgalom története. Harmadéves voltam, amikor Romsics Ignácnak a már említett nemzeti-széppolitikai szemináriumára jártam. Aztán rajta keresztül jutottam el oda, hogy a népi mozgalom történetével, ezen belül is a népi kollégiumi mozgalom történetével kezdtem el foglalkozni.

Hogy a XX. század hatalmas forrásbázisából, eseménytengeréből az ember mit ragadott ki, az nagyon sok esetben a véletlennek is volt köszönhető, talán részben nálam is. Ebben kicsit a lokálpatriótaságom is szerepet játszott, merthogy azért választottam a népi kollégiumok történetét, mert az egyetlen mezőtúri származású miniszter is népi kollégista volt. (Gyenes Antalnak hívják, ma már senki nem emlékszik rá, begyűjtési miniszter volt a Nagy Imre-kormányban.) Először az ő életrajzát akartam megírni, aztán rájöttem, illetve Ignác is mondta, hogy a Nékosz¹ érdekesebb téma. Így jutottam el a Nékoszhoz, és a Nékoszon keresztül a népi mozgalomhoz.

Voltak akkoriban a Történész Műhelyen belül csoportok, munkaközösségek, akik egy korszak iránt érdeklődtek?

Volt ilyen kezdeményezés (és én nagyon jónak tartottam, emlékeim szerint első-másodéves koromban állt fenn), hogy korszakonként tagolódjunk: ókorászok, középkorászok, újkorászok, XX. századosok, és talán még volt valami átfogóbb is, filozófusok vagy valami ilyen külön kategória. És ezeket a három-négy főből álló kis csoportokat egy idősebb kollégista, ötödéves vagy szenior vezette. A mi munkánk elég célirányosan kezdődött, mert Egry Gábor vette kezébe az irányítást, aki akkor, amikor kollégista voltam egyértelműen az első számú történész hallgatója volt a Collegiumnak (OTDK-t nyert, magyar gazdaságtörténettel foglalkozott). Ő kezdett XIX-XX. százados blokot kialakítani három-négy emberből.

De nekem a baráti köröm és a szobatársaim nem a történészek közül kerültek ki. De volt azért egy-két történészhallgató, akikkel nagyon jóban voltam, leginkább a fölöttem egy évfolyammal járó Hermann Istvánnal, aki ma már a Veszprém Megyei Levéltár Igazgatója.

A collegiumi kapcsolatok segítettek abban, hogy ide kerültél az Állambiztonsági Levéltárába?

Abban, hogy ide kerültem, Romsics Ignác segített, ő volt az, aki beajánlott ide, ő hívta fel az igazgató figyelmét rám.

Jellemzően kik járnak ide? Inkább kutató történészek, vagy olyan érintettek, akik a saját dossziéjukba akarnak betekinteni?

Van természetesen egy abszolút komoly szaktörténész, levéltáros gárda, akik hosszú évek óta kitartóan kutatják az állambiztonsági iratokat. Vannak újságírók, akik bizonyos témakörökre ráállnak. De mindig jönnek egykori események túlélői, illetve a leszármazottaik is: régi '56-osok, politikai foglyok, emigránsok, akik hazatérnek. És vannak olyanok is akik családtörténeti kutatás céljából térnek be ide, ők azonban talán inkább a kisebbség.

A Levéltár működése két részre tagolódik: az állampolgári betekintésre és a tudományos kutatásra. Az állampolgári betekintés abból áll, hogy valaki bejön, megadja az adatait, és egy idő múlva szólnak neki, hogy milyen információkat találtak rá vonatkozólag. A közéletben időről időre lángra kapó vitáknak is inkább ez áll a középpontjában. Az emberek a tudományos kutatás mikéntjét nem mindig ismerik, kicsit maguk is mintha ódzkodnának néha ettől, mert ugye a kutatáshoz szerezní kell támogatói nyilatkozatot, kutatási engedélyt, készíteni kell publikációs jegyzéket, stb., tehát vannak bizonyos formai, tartalmi megkötések egyaránt.

Azért azt mondanám, hogy mégis a valódi tudományos céllal jövő kutatók tesznek ki egy nagyobb réteget. Nyilván ebbe beleértem, az egyetemistákat, szakdolgozókat, PHD-hallgatókat is. Azok, akik kifejezetten a családjuk múltját kutatják vagy a magukét, ők talán a kisebbség. Bár előfordul, hogy valaki bead egy-egy témát, aminek ő is a részese, vagy érintettje volt. Például, ha egy katolikus pap egy egyházmegye történetéről ír, akkor meg szokta nézni az általános, és a rá vonatkozó részt is.

Mi a helyzet a külföldi kutatókkal?

Van érdeklődés külföldről is. Értem itt a régóta emigrációban élő magyarokat is, akik hazajönnek, de vannak teljesen idegen anyanyelvű, és állampolgárságú kutatóink is. Volt már kanadai, norvég, olasz, lengyel kutatónk, akik részben magyar történelemmel foglalkoznak, részben Kelet-Európa történetébe beillesztve próbálják a magyar történelem egyes eseményeit értelmezni. Az Európai Unió polgárai egyébként különösebb megkötés nélkül kutathatnak itt, az EU-n kívülről jövők viszont csak a MTA valamelyik intézetének (Történeti, Politikatudományi, Szociológiai) a támogató állásfoglalásával.

Milyen kiadványokat ad ki a Levéltár, és hogyan zajlik a kiadás?

Van itt egy előzetes feldolgozás. A legtöbb hagyományos levéltárhoz

képest, itt elég komoly számítógépes adatbázis kiépítése folyik, már évek óta. Ennek a célja, hogy egy-egy iratra minél több szempontból lehessen keresni. (Melyik szerv hozta létre, milyen személyek, helyek, események szerepelnek benne, stb.) Ez egyébként megkönnyíti mind az állampolgári betekintést, mind azt, hogy a kutatók megtalálják a számukra érdekes dossziékat. A dossziék jelzései (az ügynök fedőneve, és a dosszié száma) ugyanis önmagukban nem sokat mondanak. De vannak a Levéltárnak forráskiadványai és egy évente négyszer megjelenő internetes folyóirata, a Betekintő is (www.betekinto.hu).

Melyek azok a részek, amik nem kutathatók?

Nem annyira konkrét forrásokat tiltanak le, inkább egyes forrásokban vannak olyan információk, amik nem ismerhetők meg a levéltári törvény alapján. Olyan érzékeny adatok, amik sértenék az illetőt, még akár halála után harminc évvel is. Ilyenek a szexuális életre, a káros szenvedélyekre, illetve különböző egészségügyi problémákra vonatkozó információk. Ezeket ki kell takarnunk, felismerhetetlenné kell tennünk, lehetőleg olyan módon, hogy az a lehető legkevésbé akadályozza a tudományos kutatást.

Barta Tamás: Collegiumi népdalkincs 6+1 De szeretnék Eötvös Colis lenni

Collegiumi népdalokat bemutató sorozatunk ugyan hivatalosan lezárult lapunk előző számában, maradt azonban még egy dal, amelyről, úgy érzem, érdemes szót ejteni. Bár dalkincsünknek ez a darabja nem igazán nevezhető collegiumi népdalnak, mert mind ez ideig nem mondhatjuk el róla, hogy olyan mértékben folklorizálódott volna, mint a Magyar baka, az 1848-ban nem így volt, vagy akár az Éliás próféta. Ennek azonban egyszerű oka van: a lapunkban bemutatott dalok közül ez a „legfiatalabb”. Azt tehát, hogy e dal az Estikében rendezett hagyományos tivornyázások, illetve a komoly/komolytalan collegiumi rendezvények kedvelt és általánosan ismert számává válik-e, vagy a „Gumiarábikum”-kezdetű régi collegiumi klasszikushoz hasonlóan feledésbe merül az újabb collegista nemzedékek előtt, nagy mértékben az idő illetve az utókor dönti el.

Meglehet, hogy eddigi mellőzöttségét kevésbé könnyen megjegyezhető, elvontabb, egyszersmind költőibb szövege okozza, amely a „klasszikus” népdalok helyett inkább a megzenésített kortárs versekhez közelíti a művet. De épp költőisége miatt érezte szerkesztőségünk úgy, hogy ennek a „még-nem-egészen-népdalnak” helye van összeállításunkban.

A mű (akárcsak annakidején a Sweet Home, Eötvös Koli) egy széles körben ismert zeneszám dallamára íródott, és szintén egy emlékezetes GóJaműsor betétdala volt (2009-ben). A szöveg Markó Anita munkája, a zene pedig a mára már underground történelemé (vagy legendává?) vált Kispál és a Borz együttes De szeretnék... című számából való, amely a Turisták bárhol albumon jelent meg, 2003-ban. Ha már népdalokról beszélünk, talán nem felesleges szócséplés megemlíteni, hogy ennek, az eredeti számnak is létezik „népies” (értsd: magyar vonós parasztsbandára átdolgozott) változata, amelyet a Csík Zenekar alkotott meg 2005-ben.

„Elődjéhez” hasonlóan a 2009-es GóJahimnusz is felhasználta az eredeti szám egynémely szövegi elemét, fordulatát és poénját is, de azokat az aktuális (collegista) környezethez igazította. Az eredeti szám első versszakában felbukkanó, egymáshoz szabad asszociációkon át kapcsolódó, néha álomszerű cselekvések helyett itt a

collegista-élet jellegzetes tevékenységei jelennek meg. Igaz, külső szemlélő számára ezek is valószínűleg egymáshoz laza asszociáción keresztül kapcsolódó, néha álomszerű cselekvések kifejezésének tűnhetnének.

Mégis felfedezhető valamiféle logikai sorrend ezen tevékenységek között. Látható, hogy az első versszakot keretbe foglalja az ismétlődő „beköltözés” szó, így ennek megfelelően maga a szöveg is a Collegiummal való ismerkedés tetteit énekli meg. Kérdés lehet persze, hogyan keveredik ide a „latinozás” szó, hiszen a latinórák a collegisták... hm... többsége számára nem a beköltözés körüli bonyodalmakhoz tartoznak. (A szerző nyilván gondolt azokra is, akiknek de.)

A következő versszakok már a collegista-élet következő szakaszairól szólnak, amelyekben az újonc/leendő szarGóJa már beleszokott az ittlakásba, és egészen más gondjai támadnak. Visszatérő motívum azonban mindenhol a „műhelyezés”, a „latinozás” és a „könyvcipelés”, jelezve, hogy ezek alapértelmezetten tényleg permanens elemei a collegista-létnek. (Bár nem vagyok híve a pozitivista verselemzésnek, de érdekességként megjegyezhetjük, hogy a könyvcipelés a Társalgó kialakítása körüli ide-oda pakolgatások miatt a szokásosnál is nagyobb mértékben érintette a 2009/2010-es tanév GóJaévfolyamának tagjait.)

Mint az eredeti számnak, az általunk vizsgált éneknek is megvan a maga dinamikája: egyes versszakokban az egyszavas kifejezések, a szinte csak futtában odavetett, mozgást kifejező igékből képzett főnevek a folyamatos mozgás, esetünkben a folytonos rohangálás képszerű megjelenítései (amelyet csak néha-néha szakít meg egy-egy rövid „hanyattdőlés”). A versszakok közé illesztett refrének azonban a maguk hosszabb soraival a pihenés, az elmerengés, az ábrándozás kifejezői. Még hozzá igazán szép és szemléletes kifejezői: felvázolják a jövő nemzedékek előtt is, hogy minden idekerült elsőéves legnagyobb célja akár kimondva, akár kimondatlanul elsősorban az, hogy szarGóJává legyen, ezzel teljes jogú Collegistává váljon. Távoli jövőként pedig mindegyikünk szeme előtt ott lebeg a tekintélyes „Tanár Úr”-i illetőleg „Főtanár Úr”-i cím és az ezzel járó tekintély megszerzése is (bár elsős körünkben ezt még ritkán tudatosítjuk magunkban). Továbbá itt, ennek a dalnak a refrénjében jelenik meg a sorozatunkban bemutatott dalok közül egyedül a Collegium talán világszerte legismertebb lakójának, Kodály Zoltánnak a neve, valamint egyedül itt említődik a collegista évek fontos helyszíne,

BARTA TAMÁS: COLLEGIUMI NÉPDALKINCS

az Estike is, szintén mint a collegista vágyainak tárgya egyszerűsmind pihenésének, enyhülésének és vigasztalódásának helyszíne.

Személyes véleményem szerint a dal legszebb sora mégsem pont ez, hanem a korábbi: „Ménesi út – találkozás”. Talán ez a sor a legköltőibb, mert ez ad alkalmat a legszélesebb körű asszociációkra, ez mozgatja meg legjobban a hallgató fantáziáját. Vajon kivel találkozik a lírai én, és kivel találkozunk mi a Ménesi úton? A *Sweet Home Eötvös Koliban* is megénekelte ideges sofőrrel, egy ismerős collegistával, netán egy új, eddig teljesen ismeretlen arccal, aki azonban sokat fog még jelenteni nekünk? Mindez egyfelől a képzeletünkre másfelől mindennapi tapasztalásainkra van bízva.

GóJahimnusz

A „De szeretnék” nótájára

(Szöveg: Markó Anita, Zene: Kispál és a Borz)

Beköltözés, felszaladás
Szobakulcsot keresgélés,
Műhelyezés, latinozás
Könyvcipelés, beköltözés.

Refr: De szeretek én is hej, Eötvös Colis lenni
Nézni, hogy kell GóJából szarGóJává lenni
És ha „tanárúr” leszek, s iszonyú tapasztalt
Kérek majd Kodály mellé egy alumni-asztalt.

Villamosozás, ELTÉ-re futás
Sebbel-lobbal, ha zh-írás...

Idejövés, máshol-lakás,
Bejárókat összegyűjtés.
Műhelyezés, latinozás,
könyvcipelés, hanyatt dőlés...
Elaluvás, felébredés,
Estikében üldögélés.
Netregelés, hűtőnyitás,
Ménesi út - találkozás.

Refr.

De szeretek én is hej, Eötvös Colis lenni,
Hosszú nehéz nap után Estikébe menni,
És ha néhány sör után eljön a holnapma
Csak négy emelet fölfelé és máris otthon vagy.

Refr.